

Zoltán Sándor unitárius lelkész által festett asztal, láda és szék rovásfeliratairól

Írta: Friedrich Klára

Alapgondolat:

*„Magyar! Durva erőszak megsemmisítheti földi javaidat,
de lelked javából fakadt szellemi kincseidet el nem tiporhatják
soha. Őrizz meg, újíts fel minden szépet s jót...”*

Zoltán Sándor, 1939

Bara Júliától (PhD, művészettörténész) Czirják Károly maroshévízi helytörténész közvetítésével jutottak el hozzám fényképek egy erdélyi festett bútor asztalának rovásfeliratáról. Később, nagy öröömre Júliától egy festett láda és egy szék rovás feliratának fényképét is megkaptam.

Bara Júlia leveleiből a következőket tudtam meg:

„A Homoród-menti motívumokkal díszített festett asztal, továbbá egy szekrény és egy szék 1939-ben készült sófalvi (Hargita megye) megrendelő számára. Az asztal 1943-ban Budapestre került és még ugyanebben az évben egy hozományos ládával és két székkal egészült ki. Az 1939-ben készült asztalon, az 1943-ban készült székek egyikén, valamint a ládán rovásfeliratok vannak.

A feliratokat készítő Zoltán Sándor homoródszentmártoni unitárius lelkész, nagy műveltségű egyházi író, aki bútorfestéssel, valamint a

Homoród - menti régi festett bútorok motívumkincseinek gyűjtésével is foglalkozott. A rovásírásos emlékek is érdekelhették, ismerhette, esetleg másolhatta is ezeket. Egy apró adat: Pálffi Márton „Az énlaki és konstantinápolyi rovás-betüs felirat” című tanulmányában említi, hogy kikérte Zoltán Sándor homoródszentmártoni lelkész véleményét az énlaki felirattal kapcsolatosan.¹

1932-ben 3000 lej bírság megfizetésére ítélték Zoltán Sándort, mivel hittanórán lediktálta a Himnusz szövegét. Egy alkalommal egyik prédikációja miatt is letartóztatták.

Az asztal 80 cm magas, 100 cm hosszú, 60 cm széles. Kékre festett kávéja 9 cm széles, ennek négy oldalán futnak körbe a kb. három centiméteres betűk. Az asztal lapja rétegelt lemez, a többi része fa. Néhány részen látszik, hogy fenyő, de a fenyő mellett lehet, hogy más faanyagot, például gyümölcsfát is használtak. A láda teteje is rétegelt lemezből készült (külső oldala cserélve lett), a többi része fenyő.”

Itt köszönöm meg Bara Júliának az adatokat, a számomra megtisztelő lehetőséget a rovásírásos szövegek olvasatának elkészítésére, a betűk párhuzamainak elemzésére, és azt is, hogy a közzététel engedélyezésével gyarapította a megismerhető, tanulmányozható rovásfeliratok számát.

¹ Pálffi Márton: Az énlaki és konstantinápolyi rovás-betüs felirat. In: Keresztény Magvető 1934, 4–5. füzet, 221.



Az asztal szembenézeti fényképe, kávján rovásbetűkkel (Fénykép: Bara Júlia)

Mindhárom felirat (asztal, láda, névjel a széken) a székely-magyar rovásírás betűivel készült, ezek néhány kivétellel a hiteles, történelmi betűsorokban megtalálhatók. Ferenczi Géza történész-régész, székelyudvarhelyi múzeum igazgató (1927-2007) javasolta, hogy az 1803 előtt keletkezett szövegek és betűsorok minősüljenek történelmi rovás emlékeknek. Ebbe az időszakba ugyan ez a festett bútor nem fér bele, de mint lejjebb kimutatom, a betűknek bőségesen vannak kapcsolódásai 1803 előtti rovás emlékekhez.

A betűk száma:

Az asztal felirata 201, a ládáé 204, a széké 2 betűből áll.

Jelzések:

A festő a szavakat pontokkal választotta el, a mondatokat pedig nyolc szirmú virággal, fekete színnel. Az olvasatnál a napjainkban használatos írásjeleket alkalmazom. Az olvasat kétszer jelenik meg, egyszer a szövegben, ahol vastag, dőlt betűvel jelzem a különleges **E** betűket, amelyek zárt **Ě**-re, vagy **Ö**-ző nyelvjárásra utalhatnak. Másodszor a képek felett nagybetűkkel, a nyelvjárás jelzése nélkül.

Az asztal és a láda betűsora:

ÁBÉCÉK 1.			
ASZTAL	LÁDA	ASZTAL	LÁDA
A: 4, 4	4	J: 1	1
A': 7	7, 7	K: ◊ szó elején	◊ szó elején
B: Y	X, Y	K: 2 szó végén	2 szó végén
C: NINCS	NINCS	K: 1 szóban	1 szóban
CS: 7	H	L: Λ	Λ
D: f, +	+	LY: NINCS	NINCS
E: 2, 3, 7, 7	2	M: 8	8
É: 3	7	N:), J)
F: ◊	⊗	NY: NINCS	NINCS
G: Λ	Λ	O: 4, 3	4, 3
GY: ≠	≠	Ó: 3	3
H: X	X	Ö: 5, 5	5, 5
		Ő: K*, X	K*

* ÖSSZEROVÁSBAN

F.K.

ÁBÉCÉK 2.			
ASZTAL	LÁDA	ASZTAL	LÁDA
P: 7, 3	7, E*	U: M, M	M
R: H	H	Ú: M	NINCS
S: Λ	Λ	Ü: NINCS	4
SZ: 1	1	Û: NINCS	NINCS
T: Y, Y(11)	Y, Y(11)	V: M	M
TY: NINCS	NINCS	Z: 8	8
		ZS: NINCS	NINCS

* ÖSSZEROVÁSBAN

F.K.

A rovásfelirat olvasata:

1. rész:

Galambos, virágos, 100 cm hosszú oldal. A szöveget az évszám osztja ketté. Az 1. rész az évszám bal oldalán kezdődik és jobbról-balra halad:

MAGYAR! DURVA **ÉRŐSZAK** M**ÉGS**...

1. rész: Az évszámtól balra kezdődik, jobbról-balra halad

 **MAGYAR**  **DURVA ERŐSZAK MEGS ...**

F.kép:B.J.
Szöveg:F.K.



2. rész:

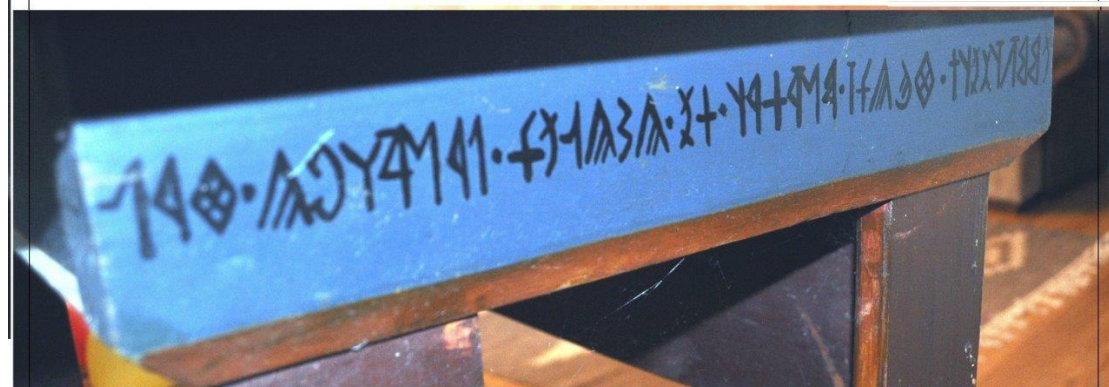
Bal felőli rövidebb, 60 cm - es oldal:

mégsEMMISÍTHETI FÖLDI JAVAI DAT, DE L**É**LK**É**D JAVÁBÓL FAK...
(folytatódik a 3. oldalon)

2. rész: Bal felőli rövidebb oldal

mégsEMMISÍTHETI FÖLDI JAVAI DAT
DE L**É**LK**É**D JAVÁBÓL FAK...

F.kép:B.J.
Szöveg:F.K.



3. rész:

A galambos, virágos első oldallal párhuzamos, 100 cm hosszú, fiókos oldalon lévő felirat. A kerek lyukak a fiók fogantyúinak rögzítéséhez tartoznak. Hosszúsága miatt a képen lévő szöveget három részben mutatom:

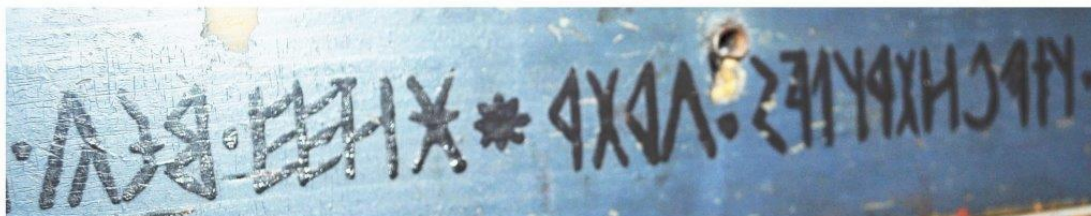
fakADT SZELLĚMI KINCSEIDET EL NEM TIPORHATJÁK SOHA. ŐRIZZ MĚG, ÚJITS FĚL MINDĚN SZĚPET S JÓT, (A)MI

3. rész: Az első oldallal párhuzamos, hosszabb, fiókos oldal

fakADT SZELLEMI KINCSE O IDET EL NEM



TIPORHATJÁK SOHA O ŐRIZZ MEG



ÚJITS FEL O MINDEN SZĚPET S JÓT MI



F.kép:B.J.
Szöveg:F.K.

4. rész: Jobb felőli rövidebb, 60 cm. - es oldal:

ŐSEINK ÖRÖKE (öröksége) S ATTÓL SOHA EL NĚ FORDULJ, FÉLD A
(folytatódik az első, virágos, galambos oldal jobb felén)

4. rész: Jobb felőli rövidebb oldal

ŐSEINK ÖRÖKE S ATTÓL SOHA
EL NE FORDULJ ● FÉLD A

F.kép: B.J.
Szöveg: F.K.



5. rész:

Befejező rész. A szöveg visszatér az első oldalra, a festő nevével és a két nyolc szirmú, piros virág között lévő évszámmal fejeződik be:

TE ISTĚNĚDĚT. ZOTÁN SÁNDOR FĚSTĚTTĚ, 1939.

5. rész: Befejező rész az évszámtól jobbra

TE ISTENEDET ● ZOTÁN SÁNDOR FESTETTE
● 1939 ●

F.kép: B.J.
Szöveg: F.K.



Az asztalon lévő szöveg tehát folyamatosan:

MAGYAR! DURVA ERŐSZAK MEGSEMISÍTHETI FÖLDI JAVAI DAT,
DE LELKED JAVÁBÓL FAKADT SZELLEMI KINCSEIDET EL NEM
TIPORHATJÁK SOHA. ŐRIZZ MEG, ÚJITS FEL MINDEN SZÉPET S JÓT,
AMI ŐSEINK ÖRÖKE, S ATTÓL SOHA EL NE FORDULJ! FÉLD A TE
ISTENEDET! ZO(L)TÁN SÁNDOR FESTETTE, 1939.

Megjegyzések:

1. részhez: . A „durva erőszak” kifejezéssel Zoltán Sándor a trianoni döntést követő magyarellenes intézkedésekre és elrománosítási törekvésekre utal.

3. rész utolsó szavához: Kezdetben arra gondoltam, hogy a **MI** szócska egy névjel, a bútorfestő annak a névjelét írta oda, akitől a szép idézetet vette. Bara Júlia azonban kiderítette, hogy a bútorfestője Zoltán Sándorral, a neves székely egyházi íróval, unitárius lelkésszel azonos, aki valószínűleg maga írta a szöveget. Tehát Júliának ésszerű az a felvetése, hogy a **MI** tulajdonképpen vonatkozó névmás és a 4. rész első szava elé illik: **aMI ŐSEINK ÖRÖKE ...**

Az „ÖRÖKE” szóhoz a következőt találtam a Czuczor-Fogarasi szótárban: *„Vagyonra birtokra vonatkozólag, ami valakinek kiholta után természeti vagy törvényesen kijelelt utódára száll által, apáról fiúra, unokára stb. átmenő jószág. Ez nekem ősi örököm. Másnak örökét erőszakkal elfoglalni. Szokottabban ugyan az örökség használtatik, de hogy az örök valóságos főnév, kitűnik az örökös származékból, mely oly személyt jelent, kinek öröke van...”* (1862)

Ballagi Mórnál hasonló értelemben, pl. *„atyai, anyai örökét elpazarolni...”* (1873)

5. részhez: A festő vezetéknevéből egy **L** betű hiányzik (ZOTÁN), amelyet vagy a helyi kiejtés miatt hagyott ki, vagy véletlenül. Majd látjuk, hogy a ládán teljesen kiírta a nevét.

A láda felirata

A felirat az 1943-ban készült láda fedelének belsején helyezkedik el.

(zárt **ë** vagy **Ő**-zés jelölése vastagabb, dőlt kisbetűkkel)

Fénykép: Bara Júlia)



EZT A LÁDÁT S VELE EGYÜTT
 KÉT SZÉKÉT HOMORÓDSZ **ë**NTMÁR
 TONI ZOLTÁN SÁNDOR FESTETTE
 BUDAPEST**ë**N SZÜLŐFÖLDJE **Fë**LSZA
 BADULÁSÁNAK HARMADIK ESZTENDEJÉBEN RÉGI
 TULIPÁNOS LÁDÁK MINTÁJÁRA. SEGÍTSE AZ
 ISTEN E LÁDA GAZDÁJÁT **Bë**CSÜLETBEN JÓVAL TÖLTSE
 A LÁDÁJÁT

A szöveg folyamatosan:

EZT A LÁDÁT S VELE EGYÜTT KÉT SZÉKET HOMORÓDSZENTMÁRTONI
 ZOLTÁN SÁNDOR FESTETTE BUDAPESTEN, SZÜLŐFÖLDJE
 FELSZABADULÁSÁNAK HARMADIK ESZTENDEJÉBEN, RÉGI
 TULIPÁNOS LÁDÁK MINTÁJÁRA. SEGÍTSE AZ ISTEN E LÁDA
 GAZDÁJÁT BECSÜLETBEN, JÓVAL TÖLTSE A LÁDÁJÁT.

A „szülőföldje felszabadulásának 3. esztendejében” kifejezéssel Zoltán Sándor az 1940-es 2. bécsi döntésre utalt, amelynek során Erdély egy része és benne Székelyföld is visszakerülhetett a magyarsághoz az 1947-es párizsi békeszerződésig (amelynek következtében a magyarság további területcsonkítást szenvedett el).

Széken lévő névjel (monogram):

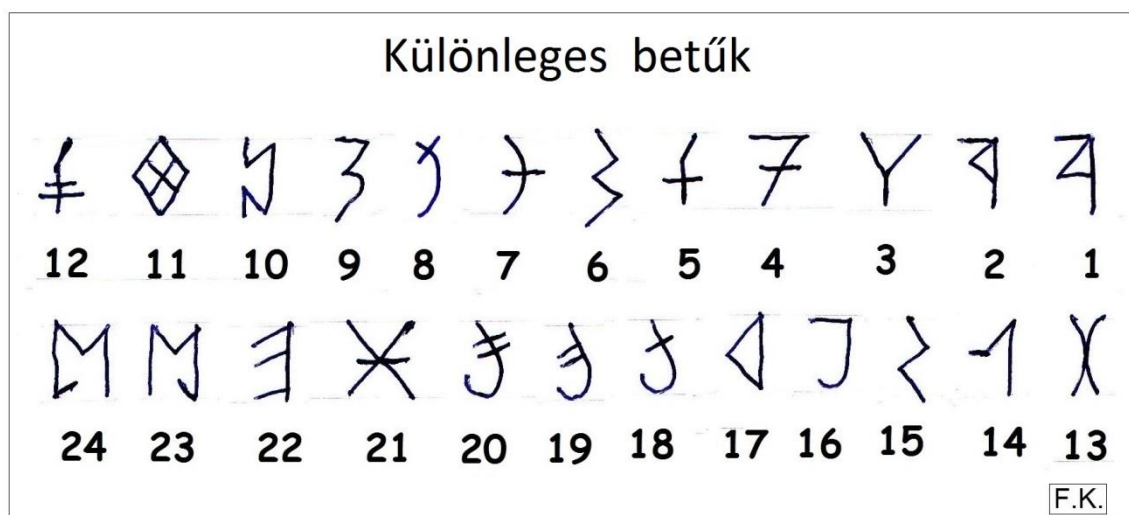
Z és S összerovással: Zoltán Sándor. Csak az egyik széken van felirat.



A szék felirata az évszámmal, a névjel kiemelve

A különleges betűk párhuzamai:

Az asztal és a láda feliratának van néhány különleges, az általánosan ismerttől eltérő betűje, ezek részint helyi hagyományból, részint az itt következő párhuzamokból erednek. (A párhuzamok teljes felsorolása külön tanulmányt igényelne).



1, 2. **Á** – asztal, láda:

Tar Mihály omori (Temes vármegye) polgár, rovás terjesztő 1902-es deszkarovása (Sebestyén 1909/317).

3. **B** – asztal, láda:

Dobai István 1641-es ábécéje, **T** hangértékkel. Tar Mihály ábécéje, 1900 táján, **B** hangértékkel. Vargyassy Márton rovásírás kutató, terjesztő ábécéje, 1927 táján, **B** hangértékkel.

4. **CS** – asztal:

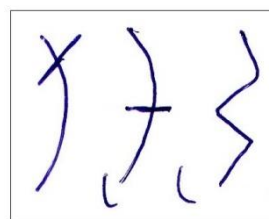
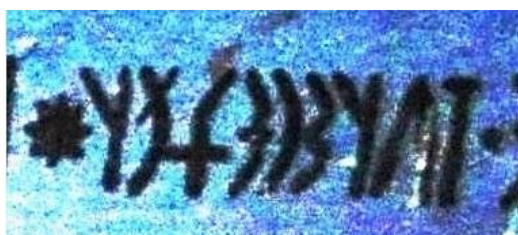
Ennek párhuzamát **CS** hangértékkel nem találtam meg. Benkő Elek régész közli 1693 tájáról Cserei Mihály történetíró ábécéjét, amely kacskaringóval kiegészítve hasonló, hangértéke azonban **D**. Szegedi Zsigmond ábécéjében hasonló jel, két vonallal áthúzva, hangértéke: **GY** (Zsupos, 2005).

5. **D** - asztal:

Thelegdi János betűsora (fogarasi másolat), Kájoni János másolata Thelegdiről, (hajlított változat), Tar Mihály, Vargyassy Márton ábécéi.

6, 7, 8. **E** - asztal:

A szokásos **E**-n kívül három különleges **E** van. Ezek tájszólási jellegzetességet jeleznek, zárt **ě**-t, vagy zárt **ě** helyén ejtett **Ö**-t. Szondi Miklós tanár, rovásírás oktatónak, aki **Ö**-ző nyelvterületen született, próbaképpen elküldtem a különleges rovás **E** betűkkel írt szavakat - de csak latin betűkkel, tehát nem látta rovásírásos szöveget. Kivétel nélkül ott jelölte az **Ö** ejtést, ahol Zoltán Sándor a különleges **E**-ket használta.



Az *ISTENEDET* szó **E** betűi

9. É - asztal:

Cserei Mihálynál 1693 táján **E**, Tar Mihálynál 1900 táján **É**.
Faulmann hun-szkíta ábécéjében **J** hangértékkel (1880/504.)

10. É - láda:

Csíkmadarasi felirat (15. sz.), Futásfalvi viasztábla, Verpeléti Kiss Dezső képzőművész 1935 táján, székelykapukon, pl. Ivó faluban.

11. F - asztal:

Rovásra alkalmasabb változat, mint a gömbölyű. Tar Mihálynál látható id. Varga József másolatában 1936-ból, továbbá Vargyassy Márton, Verpeléti Kiss Dezső betűsoraiban 1927, 1935 táján.

12. GY-asztal:

A **D**-ből egy vonal hozzáadásával alakította. Igen bölcsen, mert hangtanilag a **Gy** közelebb áll a **D**-hez, mint a **G**-hez. (Friedrich, 2017/95.)

13. H - asztal:

Nem keresztezi egymást a két hajlított vonal, csak érinti. Egy 1680-as írásmutatványban van hasonló (Forrai, 1985/193)

14, 15. K - asztal:

A rovásírásban a **K** hangnak többnyire két fajta megjelenítését és ezek változatait találjuk. Nagy a zavar a két **K** használata terén, a szabályalkotók legalább hét fajta szabályt állapítottak meg, ezek azonban nem alkalmasak minden helyzetre. (Ezt több tanulmányban foglaltam össze, egészítettem ki rováslelékek alapján, legutóbb: 2015/203.)

A régi rovók leggyakrabban a négyszög alakú **K**-t a szó elején, a kapocs alakút a szó végén használták. Zoltán Sándor szintén a szó elején használja a négyszög **K**-t. A szavak belsejében lévő **K**-hoz a rovás **J** mellékvonalát megtoldotta egy vízszintes vonalkával (14). Párhuzamát nem találtam, de ez nem jelenti azt, hogy nincs.

Az asztal szavainak végén lévő **K** forma (15) már a XV. században megjelenik a Nikolsburgi ábécében, és 1624-ben Farkaslaki Mátyás bejegyzésében, de mindkét helyen **Ö** hangértékkel (Ferenczi, 1987/8, 57). **K** hangértékkel 1655-ből láthatjuk, Portsalmi Andrásnak, a Gyulafehérvári kollégium akkori gondnokának bejegyzéseiben. A rovásemléket Herepei János, a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum igazgatója fedezte fel 1934-ben (Ferenczi, 1987/9). Azt jelenti ez, hogy Zoltán Sándor találkozhatott Herepeivel és megismerhette a rovásemlék betűit.

Ez a **K** látható a Varga József által 1936-ban lejegyzett, Tar Mihálytól származó betűsorban is (Varga Márta, 2017.).

K – láda:

Itt már az általánosan használt kapocs **K** jelenik meg a szavak végén.

16. N - asztal:

A Bögözi felirat végén látjuk ezt az **N** formát a 15-16. századból.

17. O – asztal, láda:

A háromszög alakú **O** betű bizonytalan hangértékkel megjelenik a Deszki (11. sz.) és a Ladánybenei (12. sz.) gyűrűn (Friedrich, 2013/65). Háromszög alakú **O** betűt látunk Tar Mihálynál és Vargyassy Mártonnál, továbbá Petrovay János Tar Mihályhoz írott levelében (Forrai, 1994/362) Nem **O**, hanem **A, Á** hangértékkel látható a betű Patakfalvi Sámuel székely lófő 1776-os kiadású Bibliájának 1785 körüli rovásírásos bejegyzésében (Friedrich, 2015/154).

18. **Ö** – asztal: Párhuzamát eddig nem találtam.

18. Láda: **Ö**-zést vagy zárt **ë**-t jelölő betű.

19. Ö - asztal:

Igazi különlegesség az asztalnak ez az **Ö** betűje a befelé húzott két vonallal. Először a Madéfalvi feliraton láttam, amelyet Németh István

rajzából ismertem meg (Friedrich, 2017/58). Akkor egyedi székely találmánynak gondoltam, de most íme, itt van az asztalon, tehát általánosan használt lehetett Székelyföldön. A székelyudvarhelyi Református Tanítóképző 1929-es évkönyvében is feltűnik, bár az összefolyt tinta bizonytalanná teszi (Forrai, 1994/317).

20. Ö – asztal: Párhuzamát eddig nem találtam.

21. Ó – asztal:

Dobai István 1641-es betűsorában látjuk, később pedig az 1753-as Marosvásárhelyi kéziratban és a Madéfalvi feliratban is (A latin *K* alakú *Ő*-t összerovásban használja Zoltán Sándor az asztalon és a ládán is.)

22. P – asztal, láda: A fordított latin *E* alakú *P* rovásbetű már a 12-13. századi Marsigli féle rovásnaptáron is megjelenik, majd Thelegdi János 1598-as tankönyvében és több hiteles történelmi betűsorban. A ládán összerovásban látjuk, a TULIPÁNOS szóban.

23, 24. U, Ú - asztal: Az alul nyitott forma az 1501-ből származó Csíkszentmártoni (vagy Csíkszentmiklósi, Csíkszentmihályi) rováslemlék másolatain is megjelenik, később pedig Toldy Lászlónál (1877).

Az asztal és a láda betűi az általánosan használt történelmi ábécékben gyökereznek. A különleges betűk nagy részénél látható Toldy László 1877-es füzetének és Tar Mihály tevékenységének hatása, majd Vargyassy Mártoné. Ez utóbbi betűsorát Zoltán Sándor biztosan ismerte, mert Vargyassy széles körben terjesztette és az iskolákban is be akarta vezetetni a rovásírást 1927- ben.

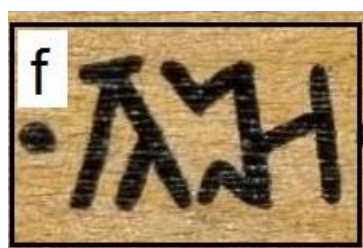
Írásjelek:

Zoltán Sándor a szavakat pontokkal választja el, a mondatokat nyolc szirmú virággal, fekete színnel. A felkiáltójelet is a virág jelzi. Az

évszámot két piros nyolc szirmú virág veszi közre. A ládán a sorvégeken az elválasztó jel két vízszintes vonal.

Összerovások:

Zoltán Sándor magas szinten gyakorolta a rovásírást, ezt bizonyítják az összerovások (ligaturák). Ezek közül néhány:



a: ZOTÁN SÁNDOR (asztal), ZOLTÁN SÁNDOR (láda)

b: DURVA **c:** JAVAIDAT **d:** ŐRIZZ **e:** TULIPÁNOS LÁDÁK

f: RÉGI **g:** GAZDÁJÁT **h:** Z. S. (Zoltán Sándor)

Összegzés:

Zoltán Sándor unitárius lelkész életelve: megőrizni és felújítani, nem csak a tárgyi értékeket, hanem mindazokat a szellemi, művelődéstörténeti kincseket, amelyek egy nemzet lényegét adják. Többek között ilyen a magyar nyelv és a szorosán hozzá tartozó, vele együtt fejlődött magyar rovásírás.

Zoltán Sándor nem csak jelentős egyházi ember, hanem tehetséges művész is: festő, rajzoló. De nem csak pap és művész, hanem tudós is. Nem „szobatudós”, aki mások gyűjteményeiből dolgozik, hanem maga is gyűjtő, értékőrző, a régi székely festett bútorok mintakincsének mentője.

Bár nem ebédlő asztról van szó, felirata mégis olyan számomra, mint egy szép asztali ima. Az étel a testünket erősíti, Zoltán Sándor „imája” pedig a lelket a nehéz mindennapokban, megmutatva a kiutat is, az őrzés és felújítás feladatával.

Források:

Bara Júlia: Személyes közlések és fényképek

Benkő Elek: A székely írás középkori és kora újkori emlékei Erdélyben (Régészeti és történeti jegyzetek. In: Magyar őstörténet. Tudomány és hagyományőrzés. 2014/311.)

Czuczor Gergely - Fogarasi János: A magyar nyelv szótára (Pest, 1862)

Csallány Dezső: A székely-magyar rovásírás emlékei (Nyíregyházi Jósa András Múzeum évkönyve, III. 1960, 1963)

Ferenczi Géza: Székely rovásírásos emlékek (Székelyudvarhely, 1997)

Faulmann, Karl: Illustrierte Geschichte der Schrift (Wien. Pest. Leipzig.1880)

Forrai Sándor: Küskarácsontól Sülvester estig (Múzsák Kiadó, 1985)

Forrai Sándor: Az ősi magyar rovásírás az ókortól napjainkig (Antológia Kiadó, 1994)

Fischer Károly Antal: A hún-magyar írás és annak fennmaradt emlékei (1889, Hun-idea Kiadó, 2005. Fischer könyvének létezik egy 1992-es hasonmás kiadása is a Hétágú Síp Alapítvány által).

Friedrich Klára - Szakács Gábor: Kőbe vésték, fába rótták... (2005)

Friedrich Klára: Papok és tanítók a rovásírás fennmaradásáért (In: Ősök és írások, 2008/25)

Friedrich Klára: Megfejtések könyve, I. kötet (2013)

Friedrich Klára: Viasztábla rovásírással Futásfalváról (In: Megfejtések könyve II., 2015/193)

Friedrich Klára: Madéfalvi rovásfelirat (In: Mély titkú rovással, 2017/58)

Friedrich Klára: D-ből GY rovásírásunkban (In: Mély titkú rovással, 2017/95)

Friedrich Klára: A zilahi rovásfeliratos Tuhutum emlékmű története (Részben Tar Mihályról, 2022) <https://mek.oszk.hu/23200/23228>

Gazda József: Mindennek mestere (A falusi tudás könyve, Hét Krajcár Kiadó, 2022)

Kocsi Márta-Csomor Lajos: Festett bútorok a Székelyföldön (Népművelési Propaganda Iroda, évszám nélkül)

Mandics György: Róvott múltunk (Irodalmi Jelen Kiadó, I, II, III. 2010-2011)

Pál János: Vissza- és elrománosítási kísérletek ideológiai gyökerei a székelyföldi unitárius egyházközségekben. (In: Keresztény Magvető, 2008/4. szám)

Pálffy Márton: Az énlaki és konstantinápolyi rovás-betüs felirat. (In: Keresztény Magvető 1934, 4–5. füzet, 221)

Sebestyén Gyula: Rovás és rovásírás (1909, Tinta Kiadó, 2002)

Sebestyén Gyula: A magyar rovásírás hiteles emlékei (MTA, 1915)

Szabó Károly: A régi hún-székely írásról (Budapesti Szemle, 1866)

Szakács Gábor: Patakfalvi Sámuel rovásírásos Bibliájáról (Magyar Demokrata, 2009. szept. 9)

Thelegdi János: Rudimenta Priscaae Hunnorum linguae breuibus quaestionibus ac responsionibus comprehensa opera et studio (A hunok régi nyelvének elemei rövid kérdésekben és feleletekben összefoglalva, dolgozat és tanulmány, Leyden, 1598)

Toldy László: A régi magyarok műveltségének története (Történelmi Könyvtár, 30. füzet, 1877)

Varga Márta: Egy személyes történet a nemzedékeken át megőrzött ősi örökségről (In: Friedrich K. Mély titkú rovással, 2017/177.)

Zoltán Attila: Száztíz éve született Zoltán Sándor (Unitárius Közlöny, Kolozsvár, 1998/május-július)

Zoltán Sándor: Az Isten szó ősjelentése (Keresztény Magvető, 1937. július-október) <https://epa.oszk.hu/02100/02190/00072/pdf/>

Zsupos Zoltán: Egyedülálló székely ábécé az Országos Levéltárban <https://aktakaland.wordpress.com/2015/07/10/szekely-forrasok/>

Sütőék Vargyason: <https://www.festettbutor.com/>

Friedrich Klára – Szakács Gábor honlapja: www.rovasirasforrai.hu